

УДК 340.1

ОСОБЛИВЕ ЗНАЧЕННЯ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ФОРМУВАННІ ПРАВОСВІДОМОСТІ ТА ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДЯН
THE SPECIAL SIGNIFICANCE OF MASS MEDIA IN THE PROCESS OF FORMATION UKRAINIAN PEOPLE'S LEGAL CONSCIOUSNESS AND LAW CULTURE

Турута О.В.,
*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри державно-правових дисциплін
факультету з підготовки слідчих
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Устименко О.С.,
*викладач кафедри державно-правових дисциплін
факультету з підготовки слідчих
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Стаття присвячена аналізу різних підходів щодо визначення сутності та змісту понять «правосвідомість» та «правова культура». Автори акцентують увагу на способах формування правосвідомості та правової культури українських громадян. Обґрунтовано значення засобів масової інформації у формуванні правосвідомості та правової культури українських громадян.

Ключові слова: правосвідомість, правова культура, правова психологія, деформація правосвідомості, засоби масової інформації.

Статья посвящена анализу различных подходов относительно определения сущности и содержания понятий «правосознание» и «правовая культура». Авторы акцентируют внимание на способах формирования правосознания и правовой культуры украинских граждан. Обосновано значение средств массовой информации в формировании правосознания и правовой культуры украинских граждан.

Ключевые слова: правосознание, правовая культура, правовая психология, деформация правосознания, средства массовой информации.

The article is devoted to analysis of different approaches about nature and content of «legal consciousness» and «law culture». The authors focus attention on ways of formation Ukrainian people's legal consciousness and law culture. The significance of mass media in the process of formation Ukrainian people's legal consciousness and law culture is considered.

Key words: legal consciousness, law culture, legal psychology, deformation of legal consciousness, mass media.

Постановка проблеми. Процес дослідження правової природи та сутності понять «правосвідомість» та «правова культура», актуалізує широке коло питань, які, зокрема, стосуються не лише з'ясування змісту та значення вищезазначених понять, але й пов'язані з необхідністю пізнання способів формування та підвищення рівня правосвідомості та правової культури українських громадян.

Стан дослідження. На сьогодні дослідження способів формування правової свідомості та правової культури українських громадян є вкрай актуальним та важливим у зв'язку зі зростанням у населення почуття байдужості до отримання та використання правових знань у повсякденному житті та професійній діяльності.

Слід відзначити, що науковцями різних часів приділялася досить значна увага дослідженню понять «правосвідомість» та «правова культура». Це підтверджується наявністю у науковій літературі чималої кількості робіт з даної проблематики. Питання правосвідомості та правової культури знаходять своє відображення у роботах таких вчених, як О. В. Аграновська, П. П. Баранов, К. Т. Бельський, О. М. Головка, І. А. Ільїн, Ю. Ю. Калиновський, М. М. Кейзеров, В. М. Коробка, О. А. Лукашева, В. В. Мухін, В. В. Пашутін, О. В. Петришин, П. М. Рабинович, О. Р. Ратинов, О. Ф. Скакун, С. С. Сливка тощо.

Метою даної статті є з'ясування та аналіз основних способів формування правосвідомості та правової культури українських громадян, а також визначення ролі та місця засобів масової інформації у вищезгаданому процесі.

Виклад основного матеріалу. Для повного та всебічного з'ясування та аналізу способів формування правосвідомості та правової культури українських громадян, необхідно, перш за все, розглянути загальні поняття правосвідомості та правової культури, що містяться у науково-юридичній літературі. Поняття «правосвідомість» та «правова культура» мають багато спільного: однакові корені, функції, види за певними критеріями тощо.

Так, правосвідомість розглядають, як: «одну з форм суспільної свідомості» [1, с. 13]; «сукупність правових уявлень, почуттів, переконань, оцінок, які виражають суб'єктивне відношення індивідів, соціальних груп, суспільства в цілому до діючого чи бажаного права, інших правових явищ, до поведінки людей сфері правового регулювання» [2, с. 5].

Поняття «правова культура» в юридичній літературі теж трактують по-різному. Під правовою культурою суспільства розуміють: «різновид загальної культури, який становить систему цінностей, що досягнуті людством у галузі права і стосується правової реальності даного суспільства» [3, с. 470]; «гаранта забезпечення стабільності розвитку держави як демократичної, правової, соціальної» [4, с. 2].

Аналізуючи вищезазначені поняття, можна зробити висновок, що високий рівень правосвідомості та правової культури громадян виступають не лише ознаками демократичної, правової та соціальної держави, але й факторами поваги до права та чинного законодавства, дотриман-

ня правових приписів у повсякденному житті тощо. Крім того, від рівня правосвідомості та правової культури українських громадян залежить ступінь їх правової активності та правова поведінка, взаємовідносини з іншими членами суспільства.

Формування правосвідомості та правової культури українських громадян може здійснюватися як цілеспрямованими, так і мимовільними (стихійними) способами.

Основним цілеспрямованим способом формування правосвідомості та правової культури є правове виховання. Під правовим вихованням розуміють: 1) цілеспрямовану систематичну діяльність держави, її органів та їх посадових осіб, суспільних об'єднань та трудових колективів щодо формування та підвищення правової свідомості та правової культури [5, с. 396]; 2) фактор правової регуляції правових процесів, який впливає на потреби суспільства, стає необхідною умовою функціонування та розвитку правової культури [6, с. 82].

На думку О. П. Овчиннікової, засобами правового виховання є: правова освіта, правова пропаганда, юридична практика державних органів та інших організацій, правомірна поведінка громадян, їх особиста участь в реалізації та охороні правових норм, самовиховання [7, с. 176]. Хотілося б також відзначити, що найбільш важливими засобами правового виховання, на наш погляд, є правова освіта, юридична практика та самовиховання.

Цілком зрозуміло, що правове виховання є найефективнішим способом формування правосвідомості та правової культури українських громадян. Але, як правило, цілеспрямовані способи формування правосвідомості та правової культури обирають громадяни, які прагнуть пов'язати свою долю з юридичними професіями, або надзвичайно зацікавлені у праві, правовій сфері. Однак не всі громадяни України, які мають бажання, мають можливість отримувати правові знання, наприклад, у вищих юридичних навчальних закладах, на курсах з права тощо. Таким чином, можна зробити таке припущення: правосвідомість та правова культура більшої частини населення формується мимовільними (стихійними) способами.

Так, до стихійних способів формування правосвідомості та правової культури українських громадян, на нашу думку, варто віднести міжособистісне спілкування між членами суспільства, колективу, родини. Під час спілкування відбувається взаємобмін особистим досвідом, поглядами на різні правові події, передання звичок, навиків, форм поведінки і навіть образу індивіда [8, с. 23], тобто процес спілкування у осіб переважно формує емоційну сторону правосвідомості – правову психологію.

Безперечно, найважливіше місце для «середньостатистичних» українських громадян в процесі формування правосвідомості та правової культури відіграє діяльність засобів масової інформації (ЗМІ), саме за допомогою якої більша частина українського населення має змогу отримувати правові знання, залишатися в курсі подій, спостерігати за останніми змінами у правовому середовищі тощо.

Відповідно до ст. 22 Закону України «Про інформацію», засобами масової інформації є засоби, призначені

для публічного поширення друкованої або аудіовізуальної інформації [9, ст. 22]. Крім того, під засобами масової інформації розуміють «комплекс організаційних структур та комунікаційних каналів, які виробляють та поширюють інформацію, призначену масовій аудиторії» [10].

Як справедливо зазначає Ю. О. Легеза: «засоби масової інформації є важливим каналом засвоєння індивідом соціального досвіду (знань, навичок, форм поведінки) в різних сферах життя» [11, с. 1].

Отже, засоби масової інформації виконують різноманітні функції: інформування населення, функції освіти та соціалізації, реклами, розваг тощо. На них покладено розповсюдження різних видів інформації, в тому числі і правової, а саме інформації про право, його систему, правовідносини, юридичні факти, правопорядок, правопорушення тощо, що, на нашу думку, має на меті формування високого рівня правосвідомості та правової культури українських громадян.

Основною ознакою діяльності засобів масової інформації – є масовість. З одного боку, це є позитивним моментом, оскільки велика аудиторія отримує однакову інформацію, але з іншого боку – за допомогою ЗМІ може здійснюватися маніпулювання людською свідомістю. Інколи засоби масової інформації доносять до громадян вторинну інформацію, тобто інформацію, яка не є об'єктивною, носить нав'язливий, неправдивий характер. Такий негативний вплив засобів масової інформації може призвести до викривлення правосвідомості українських громадян, тобто деформації, а також зниження рівня правової культури.

Тому, засвоюючи інформацію, що передається засобами масової інформації, людина повинна «індивідуально і вибірково переробляти її згідно з досягнутим нею рівнем наукових знань і культури, спрямованістю інтересів і потреб» [11, с. 1].

Крім того, органам державної влади, перш за все, необхідно контролювати той потік інформації, який потрапляє до засобів масової інформації та безпосередньо до читачів, глядачів і слухачів, а останнім, в свою чергу, необхідно навчитися самостійно, на власний розсуд оцінювати ступінь об'єктивності, важливості та якості інформації, яка надходить із засобів масової інформації.

Висновки. Враховуючи вищевказане, можна обґрунтовано стверджувати, що роль засобів масової інформації у формуванні рівня правосвідомості та правової культури українських громадян має велике значення, оскільки якщо раціонально сприймати корисну правову інформацію, правові знання, то кожний громадянин може підвищити свій власний рівень правосвідомості та правової культури, а тим самим і підвищити рівень правосвідомості та правової культури українського суспільства в цілому. Крім того, отримання правових знань із засобів масової інформації є не тільки ефективним, але й доступним способом, оскільки майже кожна людина сучасності має доступ до друкованих джерел, телебачення, радіомовлення і, навіть, всесвітньої мережі Інтернет.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бельский К. Т. Социалистическое правосознание: диалектика формирования и развития : монография / К. Т. Бельский. – Ярославль : Верхне-Волжское книжное издательство, 1979. – 382 с.
2. Сапун В. А. Социалистическое правосознание и реализация советского права / В. А. Сапун. – Владивосток : Издательство Дальневосточного университета, 1984. – 112 с.
3. Скакун О. Ф. Теория держави і права : підручник / О. Ф. Скакун. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.
4. Сербин Р. А. Правова культура – важливий фактор розбудови правової держави : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Р. А. Сербин. – К. : Національна академія внутрішніх справ, 2003. – 20 с.
5. Право и культура : монография / [В. С. Нерсисянц, Г. И. Муромцев, Г. В. Мальцев и др.]; под ред. Н. С. Соколовой. – М. : Изд-во РУДН, 2002. – 423 с.
6. Коваленко І. І. Соціокультурний підхід як методологічна засада дослідження правового виховання / І. І. Коваленко // Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. – 2009. – № 2. – С. 78–91.
7. Общетеоретическая юриспруденция: учебный курс : учебник / под. ред. Ю. Н. Оборотова. – О. : Фенікс, 2011. – 436 с.

8. Аграновская Е. В. Правовая культура и обеспечение прав личности / Е. В. Аграновская. – М. : Наука, 1988. – 145 с.
9. Закон України «Про інформацію» № 2657-ХІІ від 02.10.92 р.
10. Шугайло Я. В. Засоби масової інформації: історичні аспекти розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pfto/2010_6/files/PD610_65.pdfhttp://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pfto/2010_6/files/PD610_65.pdf.
11. Легеза Ю. О. Відомчі засоби масової інформації в механізмі формування правосвідомості співробітників органів внутрішніх справ України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Ю. О. Легеза. – Х. : ХНУВС, 2005. – 24 с.